

work of the court (the uniformity and optimality of the load on judges; improving the system for handling cases, document in court; simplification of the procedure before the court; the universalization of the court's jurisdiction, and the like).

Key words: *court, judicial system, corruption, determinants, judge, corrupt practices, corruption risk.*

УДК 343.851.3

Л.Г. Остапчук

СЛУЖБА ПРОБАЦІЇ АБО РЕБРЕНДИНГ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ІНСПЕКЦІЇ УКРАЇНИ

У статті на основі аналізу законодавства України проведено спробу визначити перспективи впровадження в Україні інституту пробації шляхом реформування кримінально-виконавчої інспекції. Названо низку основних позитивних змін та нововведень, задекларованих Законом України «Про пробацію» від 05 лютого 2015 року.

Ключові слова: *альтернативні покарання, кримінально-виконавча інспекція, пробація, орган пробації, досудова доповідь, пробаційні програми.*

Постановка проблеми. Починаючи з 1981 року ООН та Рада Європи ухвалювали документи, спрямовані на розширення заходів, альтернативних тюремному ув'язненню. Основні з них: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН №45/110 про Стандартні мінімальні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням (Токійські правила, 1990 р.), Європейська Конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками (ETS № 51, 1964 р.), Рекомендація №R (92) 16 Комітету Міністрів Ради Європи про Європейські правила стосовно альтернативних покарань і заходів. У цілому ухвалено близько 20 резолюцій, спрямованих на розвиток у країнах - учасниках ООН або Ради Європи заходів, альтернативних тюремному ув'язненню.

На сьогодні пробація є невід'ємним елементом системи кримінальної юстиції у європейських країнах. Останнім документом, що визначає європейські принципи пробації, стала Рекомендація № CM/(2010)1 КМРЄ про Правила Ради Європи з пробації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реформування національної кримінально-виконавчої інспекції досліджували такі науковці, як О.В. Беца, І.Г. Богатирьов, О.І. Богатирьова, В.А. Львовичкін, І.С. Яковець та ін. Водночас, окремі аспекти зазначеної проблематики потребують свого дослідження, зокрема й з огляду на суттєве оновлення відповідного законодавства.

Формування цілей. Метою статті є аналіз окремих питань щодо впровадження інституту пробації в Україні.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж говорити про сутність пробації у світі та бачення її місця в суспільно-політичному житті країни, напевно варто звернутися до існуючої на сьогодні в Україні системи кримінальних покарань. Так, у кримінальному законодавстві України існують покарання, не пов'язані з обмеженням або позбавленням волі.

Зазначені покарання визначені ст. 51 Кримінального кодексу України: позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ст. 55); громадські роботи (ст. 56); виправні роботи (ст. 57). До покарань, альтернативних позбавленню волі, можна також віднести звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75, 79, 104); звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83).

Саме слово «пробація» походить від англійського слова, що означає «випробування». Пробація виникла майже 200 років тому у Великій Британії як концепція поводження зі злочинцями й набула світового розповсюдження у першу чергу завдяки системі правосуддя США.

У світі існує багато поглядів на сутність пробації, обумовлених, зокрема, історичними суспільно-політичними змінами, що відбувалися в суспільстві. Однак загальними рисами пробації в усіх існуючих теоріях є: не застосування до порушника покарання у вигляді ув'язнення або взагалі звільнення від відбування покарання; застосування пробації до правопорушника залежно від обставин (учинений злочин, особа, соціальна ситуація правопорушника); здійснення нагляду, що відрізняється від поліцейського нагляду та поєднаний із соціальною допомогою правопорушників у процесі ресоціалізації.

Останні принципи та положення функціонування, наприклад, європейської пробації викладені в рекомендаціях CM/Rec (2010)1 Комітету Міністрів Ради Європи (так званих Європейських правил пробації) [8]. Цінність Правил полягає, передусім, у тому, що вони фактично поклали край численним дискусіям щодо визначення поняття «пробація».

Ще в 1951 році ООН визначила пробацію як «метод роботи зі злочинцями» в умовах вільного суспільства. Пробація стосується реалізації в умовах вільного суспільства санкцій та заходів, визначених у законі та покладених на злочинця. Вона передбачає широкий перелік дій та форм втручання (interventions), що включають наставництво та допомогу, спрямовану на соціальне включення злочинця, так само як і на забезпечення суспільства. У Правилах «орган пробації» (probation agency) означає структуру, створену для реалізації зазначених вище завдань та обов'язків [8, с. 33].

Цими правилами пробація визначається як система виконання в суспільстві покарань, призначених правопорушникові, що включає коло заходів виховного впливу, таких як нагляд, контроль та надання допомоги, що мають

на меті залучення засудженого до суспільного життя та забезпечення безпеки суспільства. Зазначені заходи визначені завданнями спеціальної служби, що є її безпосереднім виконавцем або координатором міжвідомчих заходів.

В Україні відповідно до ст. 10 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», статей 11 та 13 Кримінально-виконавчого кодексу України кримінально-виконавча інспекція – орган, який виконує кримінальні покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, а також здійснює контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням або умовно-достроково, та звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років.

Крім того, згідно з адміністративним законодавством кримінально-виконавча інспекція виконує деякі адміністративні стягнення у вигляді громадських та виправних робіт. Виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, адміністративних стягнень у вигляді громадських і виправних робіт, покладено на 622 підрозділи кримінально-виконавчої інспекції.

Станом на 01 червня 2015 року на обліку кримінально-виконавчої інспекції перебувало 79262 особи, з яких: 5585 осіб відбувало покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 3925 – у вигляді громадських робіт; 1245 – у вигляді виправних робіт; 64208 – особи, звільнені від відбування покарання з випробуванням [2].

Офіційно пробація заявила про себе в Україні в травні 2002 року, коли делегація Державного департаменту України з питань виконання покарань повернулася з відрядження у Королівство Швеція і за його результатами подала до Кабінету Міністрів України пропозиції зі створення в Україні служби пробації. Кабінетом Міністрів України 28 травня 2002 року було надано офіційне доручення Державному департаменту України з питань виконання покарань щодо узгодження пропозиції зі створення служби пробації в Україні.

Після цього перші три законопроекти з цього питання було подано та зареєстровано у Верховній Раді України в 2008 році. На жаль, вони пролежали практично без руху чотири роки. У 2012 році міжвідомчою робочою групою при Міністерстві юстиції України був розроблений новий проект Закону України «Про пробацію». У січні 2013 року урядовий проект цього Закону був зареєстрований у Верховній Раді України. За поданням комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України у жовтні 2013 року проект закону України «Про пробацію» був прийнятий за основу Верховною Радою України.

У 2014 році законопроект було включено до порядку денного Верховної Ради України. 05 лютого 2015 року на першій сесії Верховної Ради України восьмого скликання було прийнято Закон України «Про проба-

цію». 27 лютого 2015 року після офіційного опублікування Закон набрав чинності та вводиться в дію 27 серпня 2015 року.

При розробці Закону українські правознавці вивчали досвід різних країн світу, у першу чергу, Швеції, Великої Британії, Канади, США, Франції, Латвії, Молдови, Румунії, Грузії, а також рекомендації та методичні матеріали, підготовлені спільно з міжнародними експертами. Беззаперечно будь-який досвід є цікавим. Але якщо говорити про можливість запровадження вивченого досвіду, то, звичайно, у першу чергу цікавим є досвід країн пострадянського простору. Такий досвід є більш прийнятний і адаптивний у багатьох сферах суспільного життя, але в першу чергу зорієнтований на матеріальні ресурси (можливості) України.

Крім того, відносно нетривалий термін функціонування пробації у таких країнах дозволив вивчати досвід вирішення нормативних та організаційних питань максимально наближених до тих, що постають перед Україною сьогодні. Досвід більш розвинених з економічної точки зору країн є цікавим як для отримання ідей, так і для їх переформатування під наше суспільство й нашу державу.

Закон України «Про пробацію» є одним із так званих «свроінтеграційних» законів, при підготовці якого враховувалися рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи CM/Res (2010)1 про пробацію. Модель служби пробації, що пропонується в Україні, передбачає функціонування органу пробації в складі Державної пенітенціарної служби України. Концептуальним питанням Закону України «Про пробацію» в Україні є створення пробації шляхом реорганізації кримінально-виконавчої інспекції ДПтС України. Це питання викликало найбільш запеклі дискусії при розробці законодавства про пробацію. У деяких країнах світу (Уельс, Австралія, Австрія, Фінляндія) служба пробації є самостійним органом. Обрана Україною модель цієї служби є найбільш оптимальним шляхом впровадження пробації у нинішніх економічних умовах. Крім того, кримінально-виконавча інспекція в межах чинного законодавства вже здійснює деякі функції, аналогічні пробації в частині виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, а також має певну матеріальну базу та штат працівників.

Пробація - це, перш за все, система наглядових і соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду згідно із законом до засуджених, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого. Вона умовно поділяється на досудову, наглядову та пенітенціарну й включає низку заходів, зокрема: забезпечення суду досудовими виступами про обвинувачених; виконання покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадських робіт; виправних робіт; здійснення нагляду за засудженими; соціально-виховної роботи із засудженими; реалізація пробаційних програм сто-

совно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; підготовка до звільнення засуджених, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі та позбавлення волі на певний строк.

Ключовою відмінністю майбутньої пробації від існуючої в Україні системи виконання покарань, альтернативних позбавленню волі, є її соціальна складова, що включає заходи соціальної реабілітації засуджених, соціальної допомоги, ресоціалізації, заходи соціальної підтримки та контролю, що мають вирішити завдання попередження повторного вчинення злочинів. Іншими словами, кримінально-виконавча інспекція згідно із законодавством сьогодні виконує в основному контрольну функцію. При цьому індивідуально-профілактична робота з особами, які перебувають на обліку, здійснюється органами внутрішніх справ (службою дільничних інспекторів), соціальна допомога здійснюється органами соціальної політики на добровільній основі. Проведення соціально-виховної роботи з цією категорією засуджених не передбачено взагалі. Тобто, залишаються невирішеними соціальні та особистісні проблеми засуджених, що нерідко є причиною вчинення ними злочинів і, більш того, стають причинами нових злочинів.

Упровадження пробації дозволить зосередити функції нагляду та соціально-виховної роботи (що передбачає й індивідуально-профілактичну роботу) із засудженими до альтернативних покарань у повноваженнях спеціального органу пробації. З'являться нові інструменти роботи із засудженими, що дозволить працювати конкретно з кожним випадком, визначати саме його проблемні питання й вирішувати їх, а не розпорюшувати зусилля та час на «загальні штампки», у яких іноді відсутня потреба.

Також збільшиться обсяг повноважень працівників пробації для виконання завдань пробації. У системі роботи із засудженими з'являться волонтери пробації. Однією із функцій органів пробації, яка є новою, буде складання досудової доповіді, тобто письмова інформація для суду, що характеризує особу обвинуваченого.

Така доповідь буде надаватися лише за дорученням суду. Досудова доповідь повинна містити соціально-психологічну характеристику обвинуваченого, оцінку ризику вчинення ним повторного кримінального правопорушення та висновок щодо можливості його виправлення без обмеження або позбавлення волі. Такий документ покликаний дати суду більш глибоку та аргументовану інформацію для визначення виду покарання. Звичайно не йдеться про осіб, які вчинили особливо тяжкі злочини, наприклад, поєднані з вбивством.

Оцінка ризиків та потреб – це фактично соціально-психологічне дослідження особи правопорушника. Це, зазвичай, стандартизований інструмент, який використовується в усьому світі для соціально-психологічного вивчення особи правопорушника, узагальнення та аналі-

зу його незалежних характеристик. Це дозволяє визначити фактори особистості оточення, що найбільше впливають на поведінку правопорушника, визначити можливість вирішення проблемних питань та оцінити ризик продовження протиправної поведінки.

Нововведенням у роботі працівника кримінально-виконавчої інспекції є складання пробаційних програм на засудженого. Реалізація пробаційних програм передбачена щодо найбільшої категорії майбутніх суб'єктів пробації – засуджених, звільнених від відбування покарання з випробуванням (майже 90% від засуджених до покарань, альтернативних позбавленню волі). Проходження програми планується покладати на засудженого як обов'язок суду, що буде врегульовано відповідно до кримінального законодавства. За змістом програми будуть поділитися на програми психологічної корекції (особистісних рис), програми соціальної адаптації (вирішення проблем соціального характеру). Програми будуть затверджуватися та ліцензуватися спеціальним міжвідомчим органом у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Якщо говорити про елементи соціального дослідження та психологічної корекції при застосуванні пробаційних форм роботи, то для їх реалізації потрібен відповідний фах працівників. Автор статті неодноразово в роботах звергав увагу на доцільність введення у штат кримінально-виконавчих інспекцій посади спеціаліста-психолога [1, с. 172]. Відповідно, враховуючи введення специфічних функцій, пов'язаних із соціальною, виховною та психологічною роботою, законодавцем запропоновано введення до штату працівників пробації посад психолога, соціального працівника та педагога (додатково майже 2 тис. штатних одиниць).

Деякі відмінності матиме пробація для дорослих та неповнолітніх. Так, у заходах пробації щодо неповнолітніх робиться акцент на забезпечення їх нормального фізичного і психічного розвитку; профілактику агресивної поведінки; мотивацію позитивних змін особистості; поліпшення соціальних стосунків. Досудова доповідь про обвинуваченого неповнолітнього додатково повинна містити інформацію про вплив криміногенних факторів на поведінку; рекомендації щодо заходів, спрямованих на мінімізацію ризику вчинення повторних кримінальних правопорушень.

Соціально-виховна робота із засудженими неповнолітніми може проводитися із залученням батьків або їх законних представників. Заходи пробації реалізуються у взаємодії з органами та службами у справах дітей, спеціальними установами та закладами, що здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень. Пробаційні програми щодо засуджених неповнолітніх реалізуються разом із центральним органом виконавчої влади, що формує державну політику у сфері соціальної політики.

Також, законодавцем передбачено сприяння волонтерам у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними соціально-виховної роботи під керівництвом персоналу органу пробачії. Крім того, звичайно, не виключається функція громадського контролю за діяльністю органу пробачії.

Окрім визначених кримінальним та кримінально-виконавчим законодавством переліку обов'язків, суб'єкти пробачії зобов'язані виконувати встановлені законом та покладені на них рішенням суду обов'язки; не вчиняти правопорушень; виконувати законні вимоги персоналу органу пробачії; надавати достовірну інформацію персоналові органу пробачії.

Визначено, що до осіб, до яких судом буде застосовано пробачію та які не будуть виявляти бажання виконувати встановлені умови пробачії, можуть бути застосовані відповідні заходи впливу. Невиконання умов пробачії, що визначається рішенням суду, є в першу чергу невиконанням рішення суду з можливістю притягнення до кримінальної відповідальності. Ураховуючи, що деякі заходи пробачії, пов'язані з процесом виконання покарань, альтернативних позбавленню волі, то їх невиконання може визначатися як ухилення від відбування покарання, за що також передбачено кримінальну відповідальність. Порушенню питання про кримінальну відповідальність буде передувати система офіційних застережень та з'ясування обставин невиконання заходів пробачії.

Порівняно з персоналом існуючої кримінально-виконавчої інспекції персоналові пробачії для здійснення заходів пробачії будуть надані додаткові права, пов'язані із здійсненням нагляду, а саме: перебувати на земельних ділянках, у жилих та інших приміщеннях громадян за їх згодою, а також на території і в приміщеннях підприємств, установ і організацій із повідомленням про це керівника або уповноваженої ним особи; відвідувати суб'єктів пробачії за місцем їх проживання, роботи або навчання; викликати суб'єктів пробачії до органу пробачії та отримувати від них усні чи письмові пояснення.

Висновки. Підбиваючи підсумок,значимо, що в останній час досить часто лунають гасла, що Україна рухається шляхом проведення різного роду реформ, щоб стати розвинутою, демократичною та вільною країною. Ми шукаємо, вчимося, переймаємо європейський досвід, але часто забуваємо, що потрібно лише озирнутися, оскільки найголовніше вже придумане до нас і воно потребує лише деяких доопрацювань відповідно до вимог часу. Усі зусилля, спрямовані на реформування кримінально-виконавчої інспекції у подальшому принесуть значні дивіденди у вигляді покращання криміногенної ситуації в країні та оздоровлення нашого суспільства. Саме на забезпеченні безпеки суспільства ставить акцент європейська практика, розглядаючи систему пробачії. З упевненістю можна стверджувати про складність інституту пробачії, який потре-

бує проведення значних правових заходів та витрат. І Україна потребує такої реформи, оскільки виправлення поведінки незаконнослухняних громадян повинно починатися із змін у їх свідомості й навіть менталітету.

Використані джерела:

1. Бандоля Л.Г. Кримінологічні засади запобігання ухиленню від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі (за матеріалами кримінально-виконавчої інспекції) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Бандоля Людмила Григорівна. – К., 2014. – 262 с.

2. Загальна характеристика діяльності кримінально-виконавчої інспекції (станом на 01.06.2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/781106> – Заголовок з екрану.

3. Кримінальний кодекс України : [наук.-практ.комент.] / За заг. ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Каннон, А.С.К., 2003. – 1104 с.

4. Кримінально-виконавчий кодекс України : [науково-практичний коментар] / [І. Г. Богатирьов, О. М. Джужа, О. І. Богатирьова, Є. М. Бодюл та ін.] ; за заг. ред. І. Г. Богатирьова. – К. : Атіка, 2010. – 344 с.

5. Про пробачію : Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – ст. 93.

6. Семенюк Д. А. Становление системы наказаний, не связанных с лишением свободы / Д. А. Семенюк // Интеграция науки и практики в современных условиях : Материалы II международной научно-практической конференции. – М. : ООО «НОУ «Вектор науки», 2014. – С. 156.

7. Уткин В. А. О системе специализированных воспитательно-профилактических органов / В. А. Уткин // Проблемы теории и практики борьбы с преступностью. – Томск, 1982. – С. 63–73.

8. Ягунов Д. В. Європейські стандарти діяльності служб пробачії та впровадження концепції пробачії до національної системи кримінальної юстиції / Д. В. Ягунов // Вісник адвокатури. – 2012. – № 3. – С. 31–37.

Остапчук Л.Г. Служба пробачии или ребрендинг уголовно-исполнительной инспекции Украины

В статье на основе анализа законодательства Украины проведена попытка определить перспективы внедрения в Украине института пробачии путем реформирования уголовно-исполнительной инспекции. Отмечаются ряд основных положительных изменений и нововведений, задекларированные Законом Украины «О пробачии» от 5 февраля 2015.

Ключевые слова: *альтернативные наказания, уголовно-исполнительная инспекция, пробачия, орган пробачии, досудебный доклад, пробачионные программы.*

Ostapchuk L.H. Probation service or rebranding of the criminal and executive inspection of Ukraine

Examines the nature of the probation Institute and the vision of its place in social and political life of the country. Attention is drawn to the existing models of the proba-

tion service in the world and features of the implementation of this institution in Ukraine, which provides for the functioning of the authority probation within the State penitentiary service of Ukraine. The main features of probation, in particular: application of the offender of the penalty of imprisonment or release from punishment; application of probation to the offender depending on the circumstances of the crime, the personality, social situation of the offender); implementation of supervision, which is different from policing and combined with social assistance to the offender in the process of re-socialization. It is determined that the probation comes to implementation in the community of sanctions and measures, defined by law and imposed on the offender.

It provides a wide range of activities and forms of intervention, including mentoring and assistance aimed at social inclusion of the offender, as well as to ensure public safety. The probation and the number of activities that it includes, namely, providing court pre-trial reports about the accused; the execution of the penalty of deprivation of the right to occupy certain positions or engage in certain activities, public works, correctional works; supervision of convicted persons; socio-educational work with convicts; implement promoting programmes in respect of persons released from punishment serving with a trial; preparation for release of prisoners serving sentences in the form of restriction of liberty and deprivation of liberty for a specified period. Distinguish the future from the existing probation in Ukraine of the system of execution of punishments alternative to imprisonment. The article analyses the peculiarities of the implementation of the juvenile probation. Defines the grounds for liability for evasion from serving of punishment not related to imprisonment for failure to comply with established conditions of probation.

Key words: *alternative penalties, criminal and executive inspection, probation, probation authority, pre-trial report, probation programs.*

УДК 343.3/7

Ю.В. Сокоринський

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

У статті розкрито кримінологічну характеристику злочинності серед військовослужбовців Збройних сил України. Наведено емпіричні дані дослідження проблеми. Запропоновано шляхи запобігання злочинності серед військовослужбовців.

Ключові слова: *кримінологічна характеристика; злочинність; військовослужбовці; дослідження; запобігання.*

Постановка проблеми. Із урахуванням специфічних умов побудови, життя та діяльності Збройних сил України, інших військ і військових формувань кримінальне законодавство, визначаючи систему покарань, підстави та порядок їхнього призначення, передбачає застосування спеціальних видів кримінальних покарань тільки до військовослужбовців, зокрема, і покарання у вигляді тримання в дисциплінарному батальйоні війсь-